

Az Olvasóhoz

E kötet írásai a romániai szocializmus korszakáról szólnak. Arról a korszakról, amely még túlságosan közel van ahhoz, hogy átfogó értelmezéshez nyújtson lehetőséget, de már meglepően gyorsan távolodik, és féltő, hogy sok epizód kihull az emlékezet rostáján, és nem kaphatja megjelentetését és helyét, miközben megérteni kívánjuk a jelzett korszakot.

A megértés vágyát sok minden táplálja. A társadalomkutató például azt az esélyt nem szeretné elszalasztani, amelyet egy épp letűnő korszak vizsgálata nyújthat számára. Steven Sampson épp egy, a szocializmusról szervezett tanácskozásról írva jegyzi meg, hogy „talán ez a megfelelő pillanat, hogy létrehozzuk a szocializmus antropológiáját”, hiszen „egy társadalmi struktúra működését akkor kezdjük megérteni, amikor az épp eltűnik”. De vannak, akik magának a tudománynak, a kutatási módszereknek a megújulását, a „a politikai antropológia peresztrojkiáját” (Chris Hann) várják a letűnt korszak vizsgálatától. David I. Kertzer a politikai rituálékról és szimbólumokról írt tanulmányában jegyzi meg, hogy az ilyen típusú vizsgálódásoknak épp a nemrég Kelet-Európában végbement események adhatnak új lendületet.

A kelet-európai „benszülött antropológus” számára a szocializmus kutatása valami mást is jelent. Számára a szocializmus nem csak terep, hanem megélt saját életvilág is, amelyben jó oka volt arra, hogy alkalmazza a „bentlevő megfigyelés” módszerét: csak a megfigyelés által léphetett ki időnként belőle. S csak ebből a pozícióból figyelhette meg például azt, hogy a körülötte élők hogyan élnek benne, hogyan lépnek ki belőle és lépnek vissza, ha kell.

Chris Hann a már említett, a szocializmusról szóló konferencia anyagait tartalmazó kötet előszavában a következőket írja: „... tagadhatatlan, hogy a szocialista eszmék és ideológiák... a gyakorlatban és

az annak ellenkezőjét demonstráló számos retorikai törekvés ellenére gyakran azt bizonyították, hogy nem egyeztethetők össze a valóságos emberi közösségek helyi hagyományaival, alapvető értékeivel, vallási kifejezőmódjával és autentikus törekvéseivel”. Ez a kijelentés a reveláció erejével hathat abban a kontextusban, amely a huszadik századi szocializmust úgy tekintette, mint ami – szintén Chris Hann szavaival élve – „a legrokonszenvesebb kísérlet volt arra, hogy a kapitalizmus állítólagos ‘életidegen’ gazdaságát humanizálja, és ezáltal létrehozson egy jó társadalmat a műveit világban.” A „rokonszenves kísérlet” természetesen a nyugati kutatók szemében is elvesztette mára a fényét. Megmaradt viszont egy olyan világnak, amelyet alig, vagy egyáltalán nem érintett meg a fejlett ipari társadalmak tapasztalata, s ezért kellőképpen „más”, „idegen” és „egzotikus” ahhoz, hogy antropológiai vizsgálat tárgyát képezhesse.

A bennszülött antropológus szemszögéből a szocializmus vizsgálata nem elsősorban egy eszme térnyerésének és/vagy térvesztésének történetét tárja fel. Sokkal több mondanivalója lehet a hatalom természetéről, működéséről, a hatalomhoz való viszonyulás sokféle lehetséges módjáról, a „fent” és a „lent”, az „ők” és a „mi” világának kettészakadásáról, a kettő közti átjárások technikáiról, a mindennapok kényszerpályáiról – egyszóval az ember társas viselkedéséről, amely meglepően sok rokon vonást mutat centrumokban és perifériákon, saját és idegen világokban, a másságok rokonszenves és ellenszenves változataiban egyaránt.

Az itt következő írások korántsem nyújtanak teljes képet a bennszülött antropológus által megélt saját világról. Egy majdan megrajzolható teljesebb kép elemei, ugyanakkor nem titkolt szándékuk az is, hogy a részletekben az egészre érvényes megfigyelésekkel és kijelentésekkel szolgáljanak a téma iránt érdeklődők számára.

A szerkesztő